

Osallisena ja yhdenvertaisena peruskoulun jälkeen

Opas aikuistuvan autismikirjon henkilön
yksilöllisen tuen rakentamiseen

Asioiminen

Asuminen

Koulutus

Työllistyminen

Tukipalvelut

Autismikirjon henkilöitä on Suomessa n. 1-2 prosentin verran väestöstä eli 55 000, mahdollisesti jopa lähemmäs 100 000 henkilöä. WHO:n mukaan vammaisuutta tai erilaisia toimintarajoitteita esiintyy 15 prosentilla maailman ihmisistä.

Autismikirjon piirteet näyttäytyvät yksilöllisesti vahvuuksina ja vaikeuksina päivittäisissä toiminnoissa. Yksilöllisestä toimintakyvystä seuraa, että myös tukipalvelut täytyy räätälöidä yksilöllisesti. Tuen tarve vaihtelee elämäntilanteen ja iän mukaan. Usein voimakkaampaa tukea tarvitaan erilaisissa elämän muutosvaiheissa, joita ovat mm. siirtyminen jatko-opintoihin ja muuttaminen vanhempien luota omaan asuntoon.

Perustuslain mukaan jokaisella on subjektiivinen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Sen mukaan lainsäädännöllä turvataan esimerkiksi jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut.

Jokaisella meistä on oikeus yhteiskunnan täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Kaikilla ihmisillä on sama ihmisarvo.

On oikeus mm.

- elää itsenäisesti
- osallistua vapaa-ajan viettoon
- valita asuinpaikka
- koulutukseen ja työhön

YK:n vammaissopimus on ihmisoikeussopimus, jonka mukaan vammaisilla henkilöillä on oikeudet ihmisoikeuksiin ja perusvapauksiin yhdenvertaisesti muiden henkilöiden kanssa. Suomessa sopimus tuli osaksi lainsäädäntöä vuonna 2016.

Vammaisuuden määritelmä

YK:n vammaissopimuksen mukaan vammaisia ovat ihmiset, joilla on pitkäaikainen

- ruumiillinen vamma
- henkinen vamma
- älyllinen vamma
- aistivamma

Vammaisuuden sosiaalisen mallin mukaan ihminen on vammainen, jos vammat aiheuttavat sellaisia esteitä, ettei henkilö voi täysipainoisesti osallistua yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisesti toisten kanssa.

Vammaisuuden käsite ei ole muuttumaton. Vammaisuuden määrittelyssä on keskeistä henkilön toimintakyvyn suhde ympäröivään yhteiskuntaan, ei diagnoosi. Kestoltaan pitkäaikaisen toimintarajoitteen vaikeusaste voi myös vaihdella huomattavasti eri elämänvaiheissa.

Suomen lainsäädännössä vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Yhdenvertaisuus on keskeinen periaate ja yhdenvertaisuuslaki on tärkeä laki heikommassa asemassa olevien oikeuksien turvaajana.

Yhdenvertaisuuslaki

Kohtuulliset mukautukset

Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan, tavaroiden ja palveluiden tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kussakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, joista ei koidu kohtuutonta taloudellista tai muuta rasitetta toteuttajalle.

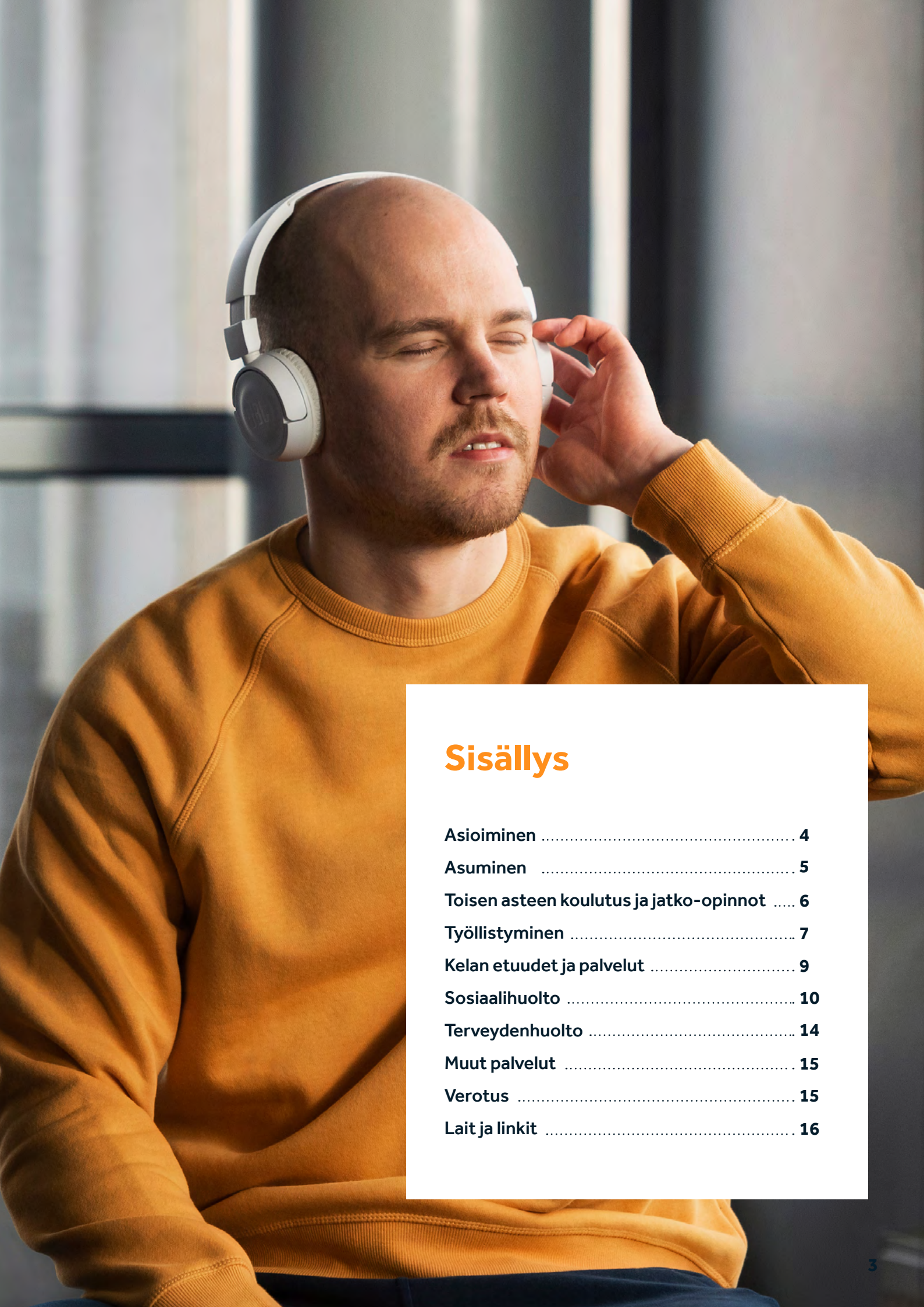
Kohtuulliset mukautukset kohdistuvat yksilöön ja ne on pantava toimeen välittömästi. (15 §)

Syrjinnän kieltö

Ketään ei saa syrjiä vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. (8 §)

Positiivinen erityiskohtelu

Ihmisiä on lupa kohdella eri tavoin kuin muita, jos se edistää yhdenvertaisuutta. Esimerkiksi vammaisille ihmisille voidaan tarjota palveluja, joita muut eivät saa. (9 §)

Sisällys

Asioiminen	4
Asuminen	5
Toisen asteen koulutus ja jatko-opinnot	6
Työllistyminen	7
Kelan etuudet ja palvelut	9
Sosiaalihuolto	10
Terveystenhoito	14
Muut palvelut	15
Verotus	15
Lait ja linkit	16

Asioiminen

Täysi-ikäinen vastaa itse täysivaltaisena asioidensa hoitamisesta. Asiointiin voi edelleen ottaa mukaan esimerkiksi vanhemmat, joilla on asiakkaan luvalla oikeus saada tietoja asioinnista.

Luotettaville läheisille voi välittää esimerkiksi omia asioita koskevat asiakirjat ja pyytää avustamaan asioiden hoidossa. Mikäli asiointiin liittyy virallisia asioita, täytyy asianhoitaja nimetä valtakirjalla. Valtakirjaan merkitään myös, mitä asioita toisen puolesta saa hoitaa.

Monissa paikoissa on mahdollisuus tehdä puolesta-asiointisopimus. Sopimuksessa nimetään henkilö, jolle on annettu oikeus asioida toisen puolesta mm. kelassa, apteekissa, sosiaali- ja terveystoimessa, pankissa ja vakuutusyhtiössä. Suomi.fi-palvelussa annetulla valtuutuksella täysi-ikäinen henkilö voi

hoitaa toisen henkilön puolesta valtuutuksessa määritellyjä asioita.

Taloudenhoitoon sosiaalitoimi voi tarjota välitystilipalvelua, jos on sellaisia talouden hallinnan vaikeuksia, joiden takia rahat eivät riitä elämiseen.

Edunvalvonta on viimeinen vaihtoehto asioiden hoitamiseksi, sillä silloin henkilö menettää oikeudet omien (taloudellisten) asiointensa hoitamiseen. Edunvalvonnan tarpeen arvioi lääkäri. Edunvalvoja määrätään Digi- ja viestintävirastossa. Edunvalvoja voi olla tehtävään nimetty henkilö esimerkiksi sukulainen tai yleinen edunvalvoja.

Lisätietoja:

<https://www.suomi.fi/valtuudet>

<https://dvv.fi/holhous>

<https://dvv.fi/vaihtoehdot-edunvalvonnalle>

Itsemääräämisoikeus erityistilanteissa

Sosiaalihuollon asiakaslaki 9 §, potilaslaki 6 §

Jos täysi-ikäinen asiakas tai potilas ei sairauden, kehitysvammaisuuden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan tai ymmärtämään sosiaalihuoltoasioitaan tai terveydenhoitoaan, on hänen tahtoaan selvitettävä yhteistyössä laillisen edustajan, omaisen tai läheisen kanssa. Läheinen voi antaa suostumuksen potilaan hoitoon, muttei estää lääkäriä tekemästä potilaan edun mukaista hoitopäätöstä. Viranomaisten täytyy antaa asiassa yhteistyötä tekeville henkilölle tarvittavat tiedot näitä tehtäviä varten.

Vammaiskortti

EU:n Vammaiskortilla vammaiset ihmiset voivat todentaa vaivattomasti vammaisuutensa tai avustajan tarpeensa matkustaessaan esimerkiksi julkisilla kulkuneuvoilla tai osallistuessaan liikunta- ja kulttuuritapahtumiin. EU:n Vammaiskortti on vapaaehtoinen kommunikoinnin ja osallistumisen apuväline. Sitä voi käyttää Suomessa ja muissa EU-maissa.

Vammaiskortissa voi olla joissain tapauksissa myös A-merkintä. Se tarkoittaa, että henkilö tarvitsee useimmiten mukaansa avustajan tai tukihenkilön.

EU:n Vammaiskorttia voi hakea Kelan kautta muulla virallisella päätöksellä, joten sen hakemiseen ei tarvita erillistä päätöstä.

Lisätietoa: <https://www.vammaiskortti.fi/>

Asuminen

Asuminen ja siihen liitettävät tukipalvelut tulee järjestää yksilöllisen tarpeen mukaan ja itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Asunto voi olla yksittäinen vuokra- tai omistusasunto tai osa asuntoryhmää, ryhmäkotia tai palvelutaloa.

Nuorelle sopivia itsenäisen asumisen siirtävävaiheita on mm. intervalli- tai valmentava asuminen tukiasunnossa. Tukiasumisessa saa omia tarpeita vastaavan tuen omaan asuntoon, jotta tavanomaisen elämän toiminnot onnistuisivat.

- ruuanlaitto, siivoaminen
- raha-asiat
- vuorokausirytmä
- itsestä huolehtiminen
- liikkuminen
- koulutus / työ
- kommunikointi
- sosiaaliset vuorovaikutussuhteet
- yhteisöllisyys

Tukiasuminen voi olla välivaihe kohti itsenäisempää asumista tai pitkäaikainen toimintatapa.

Tukiasumista tai asumisen tukipalveluita voidaan järjestää sosiaalityön tai vammaispalveluiden päätöksellä lainmukaisten edellytysten täyttyessä. Asumispalveluita voidaan järjestää sosiaalihuoltolain, vammaispalvelulain ja kehitysvammalain perusteella. Erityisiä palveluita on järjestettävä, ellei yleisemmät palvelut ole soveltuvia tai riittäviä.

Palveluasumista on järjestettävä kotona tai kodin ulkopuolella, mikäli vaikeavammaisella henkilöllä on välttämätön tarve palveluille suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista. Tavoitteena on mahdollisimman itsenäinen asuminen.

Myöntämisen perusteena on, että henkilö tarvitsee vammansa tai sairautensa vuoksi toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa:

- jatkuvaluonteisesti
- vuorokauden eri aikoina tai
- muutoin erityisen runsaasti.

Kunta päättää riittävien ja sopivien palveluiden järjestämisestä huomioiden asiakkaan mielipiteen.

Maksuttomina erityispalveluina voidaan myöntää asumisen tukipalveluita ja asumisessa avustamista. Tavanomaiset elämisen kustannukset kuten vuokran ja ruuan asukas maksaa itse.

Asunnon muutostyöt

Asunnon muutostöillä parannetaan asunnon toimivuutta, mikäli henkilöllä on vammaisuudesta johtuvia erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisesta elämästä. Kunnan tulee korvata laissa määritellysti vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Sellainen voi olla esimerkiksi kuuloyliherkän ihmisen asunnon äänieristäminen tai vaikka äänieristetty ovi. Asunnonmuutostöistä säännellään vammaispalvelulaissa ja -asetuksessa.

Toisen asteen koulutus ja jatko-opinnot

Oppivelvollisuus laajenee 1.8.2021 alkaen ikäluokka kerrallaan, alkaen vuonna 2005 syntyneiden ikäluokasta. Oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon (ylioppilastutkinto tai ammatillinen tutkinto). Toisen asteen opinnoista tulee maksuttomia laajennetun oppivelvollisuuden piiriin kuuluville nuorille.

Valmentava koulutus

VALMA-koulutus antaa valmiuksia hakeutua ammatilliseen koulutukseen. 1.8.2022 alkaen tutkintokoulutukseen valmentava koulutus on nimeltään TUVA-koulutus. Koulutuksessa laaditaan jokaiselle opiskelijalle henkilökohtainen opiskelusuunnitelma omien valmiuksien ja tavoitteiden perusteella.

TELMA-koulutus antaa valmiuksia hyvään ja toimintakyvyn mukaiseen itsenäiseen elämään. Opiskelijoille annetaan henkilökohtaisten tavoitteiden ja valmiuksien mukaista opetusta ja ohjausta.

Toisen asteen koulutus

Ammattikoulutukseen haetaan yhteishaussa tai harkinnanvaraisessa haussa. Ammatillisissa oppilaitoksissa erityistä tukea voi saada, jos opiskelija tarvitsee oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden

tai muun syyn vuoksi pitkäaikaista tai säännöllistä oppimisen ja opiskelun tukea. Tuen tarpeesta tehdään erityisen tuen päätös. Henkilökohtaisen osaamisen kehittämisen suunnitelmaan eli HOKSiin kirjataan opiskelijan yksilölliset tukitoimet. Mikäli ammattitaitovaatimuksia ja osaamistavoitteita ei saavuteta edes erityisen tuen avulla, voidaan arvioida, tulisiko osaamisen arviointia mukauttaa.

Jos tuen tarve on laaja-alaisempi, on mahdollisuus hakea ammatillisissa erityisoppilaitoksissa tai erityisryhmissä yleisissä ammattioppilaitoksissa vaativana erityisenä tukena järjestettävään ammatilliseen koulutukseen. Tällöin erityinen tuki suunnitellaan yhteistyössä mahdollisten kuntoutustahojen kanssa.

Lukiossa opiskellessa oppilaalla on oikeus tarvittaessa saada erityisopettajan tukea ja oppimista tukevia erityisiä järjestelyitä. Tuen tavoitteena on turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet suorittaa lukio-opinnot, jos opiskelun edellytykset ovat heikentyneet mm. vamman tai toimintavajavuuden vuoksi. Oppilaalle tehdään suunnitelma, johon kirjataan, miten yksilölliset tukitoimet toteutetaan. Niitä voivat olla esim. pidempi koeaika, korvaavat suoritukset, kokeen täydentäminen suullisesti, erillinen koetila, jatkuvan näytön painottaminen arvioinnissa, ennalta annetut muistiinpanot tai tarvittavat apuvälineet.

Käytännössä ammattikoulun ja lukion tarjoama tuki voi jäädä niukaksi verrattuna peruskouluun.

Jatko-opinnot

Korkea-asteella opiskelu voi olla haastavaa tuen puutteen takia. Pääsykokeisiin ja tentteihin on mahdollisuus hakea yksiköllisiä erityisjärjestelyjä jonkin erityisen syyn, kuten vamman tai sairauden vuoksi. Näitä käytännönjärjestelyitä voivat olla esim. lisäaika, avustaja, tekninen apuväline, rauhallinen koetila, erillinen näyttö tai muu erityisjärjestely. Järjestelyä tulee hakea hyvissä ajoin, oppilaitoksen ilmoittamaan määräaikaan mennessä.

Opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma (KHOPS)

Nuoren kuntoutusrahaa varten tarvitaan kotikunnassa laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma (KHOPS). Suunnitelma laaditaan lääketieteellisen arvion pohjalta ja siitä tulee käydä ilmi nuoren mahdollisuudet ammatilliseen kuntoutumiseen.

EU-rahoitteinen IMAGE-hanke (Improving Employability of Autistic Graduates in Europe) tutkii autismikirjolla olevien yliopisto-opiskelijoiden tukimuotoja opiskelun aikana sekä heidän työllistymistään valmistumisen jälkeen. Hanke tuottaa itseopiskelumateriaalia opiskelijoille ja ohjausmateriaalia yliopistojen henkilöstön sekä työnantajien käyttöön.

Opiskelua varten on mahdollista hakea henkilökohtaista apua. Kts. kohta henkilökohtainen apu s. 13

Työllistyminen

Työllistymistä edistäviä toimia

- Kohtuulliset mukautukset työelämässä
- Osa-aikainen työ
- Työtoiminta ylläpitää toimintakykyisyyttä
- Työhön sijoittumista edistävät kuntoutus- ja tukitoimet

Autismikirjon ihmisistä on n. 70-90 % työmarkkinoiden ulkopuolella. Kuitenkin meillä kaikilla on oikeus työelämään, toimeentulon hankkimiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Konkreettista tukea tähän antaa sosiaalihuolto päivä- ja työtoiminnan sekä työllistymistä tukevan toiminnan muodossa.

Työelämään pääsemiseksi on hyvä tunnistaa omat vahvuudet ja saada apua mm. työhaastatteluun, jottei työpaikan saanti jäisi kiinni esimerkiksi sosiaalisista taidoista.

Autismiystävällinen työpaikka

Ennakkoluulot hankaloittavat kiinnittymistä työelämään, koska asenteet voivat muuttua esteiksi työn tekemiselle. Sen takia kannattaa olla avoin ja kertoa omista vahvuuksista ja haasteista.

Kohtuulliset mukautukset ovat yksilöllisiä välittömästi toteutettavia ratkaisuja, joita tarvitaan työn tekemisen onnistumiseksi. Näitä voivat olla mm. työskentelyn olosuhteisiin liittyvät asiat kuten aisteihin liittyvien ärsykkeiden vähentäminen huomioimalla mm. tuoksut, valaistus, akustiikka tai yleinen melutaso. Tiloissa liikkumista voidaan helpottaa opasteilla.

Työtehtäviä koskevat ohjeet voidaan esittää selkeästi sovitulla tavalla ja muutokset ennakoida hyvissä ajoin. Avokonttorin sijaan järjestetään oma työtila tai ainakin mahdollisuus sellaista käyttää tarvittaessa. Työajan joustot mahdollistavat työn teon parhaimman vireystilan aikaan.

Vammaisen henkilön mahdollisesti tarvitsemat mukautukset eivät saa vaikuttaa

työhönottopäätökseen. Jos ansioitunein hakija on vammainen, hänen syrjäyttämisenä kohtuullisten mukautusten tekemisvelvoitteen vuoksi on syrjintää.

Työn tekemistä varten on mahdollista hakea henkilökohtaista apua. Kts. kohta henkilökohtainen apu. Työnantaja voi saada työolosuhteiden järjestelyyn rahallista tukea.

Työllistymistä edistävät palvelut

Ohjaamo on kaikille alle 30-vuotiaille tarkoitettu paikka, jossa saa maksutonta apua ja tukea monenlaisiin asioihin opiskelusta ja työllistymisestä asumiseen ja kaikkeen näiden väliltä. Ohjaamoja on noin 70 eri puolilla Suomea.

Lisätietoa: <https://ohjaamot.fi/>

Tuetun työllistymisen palvelut, TE-toimisto ja kunnat auttavat mikäli työnhakijalla on vaikeuksia työnhaussa. Työnhakijalle nimetään henkilökohtainen työhönvalmentaja, joka auttaa työnhaussa esim. miten lähestyä työnantajaa ja kuinka tehdään CV.

- työhönvalmennusta 50 tuntia vuodessa
- työkokeilut
- palkkatuki
- kuntouttava työtoiminta

Lisätietoa: <https://www.te-palvelut.fi/te/fi/>

Nuorisotakuu takaa sen, että TE-toimistot tarjoavat alle 25-vuotiaalle nuorelle tai alle 30-vuotiaalle vasta- valmistuneelle palvelua tai toimenpidettä 3 kuukauden sisällä työnhau alkamisesta.

Nuorten työpajatoiminnan tehtävänä on valmennuksen avulla parantaa nuoren valmiuksia päästä koulutukseen, suorittaa koulutus loppuun ja päästä avoimille työmarkkinoille tai muuhun tarvitsemaansa palveluun. Suurin osa sijoittuu työpajalle kuntouttavaan työtoimintaan tai työkokeiluun, osa työskentelee työpajalla palkkatuetussa työssä tai on siellä opintoihin liittyvillä tukijaksoilla. Työpajatoimintaa toteuttavat kunnalliset organisaatiot sekä yhdistykset ja säätiöt. Työpajoille tullaan yleensä TE-palveluiden, sosiaalitoimen ja oppilaitosten kautta.

Lisätietoa:

<https://www.intory.fi/>

<http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/nuoret/nuorisotakuu/index.html>

Työtoiminta

Työtoiminnan tarkoituksena on tukea ja edistää työ- ja toimintakykyä ja tarvittaessa mahdollistaa paluuta työelämään. Työtoimintaan voi hakeutua itse tai tulla jonkun toisen palvelun ohjaamana.

Työtoiminnassa tehdään omien voimavarojen ja kykyjen mukaista työtä. Työtoimintaa voidaan järjestää joko työtoimintakeskuksissa tai niiden ulkopuolella. Tulona on useimmiten toimeentulotuki, työkyvyttömyyseläke tai kuntoutustuki.

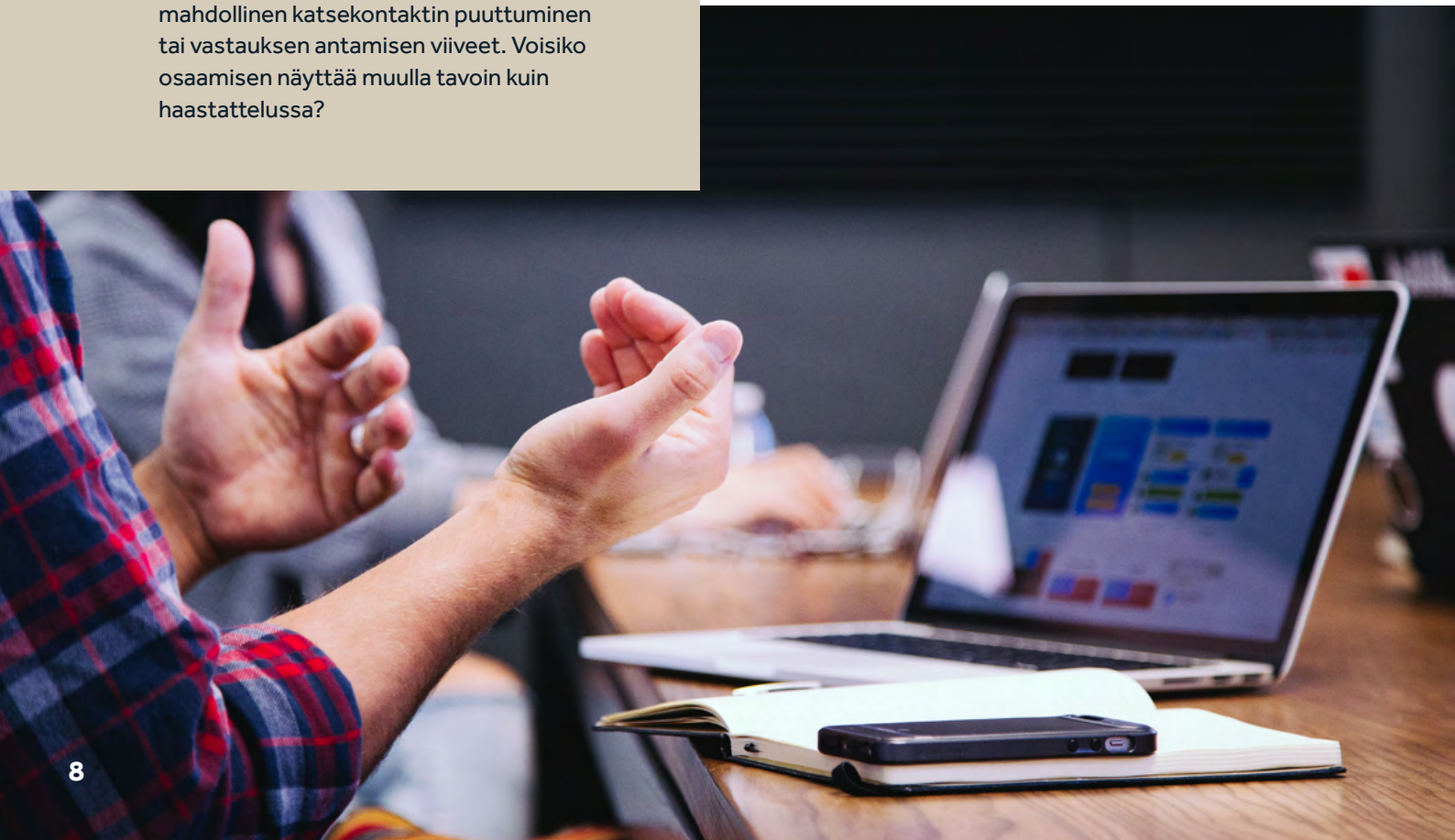
Päivätoiminta

Jos työtoimintaan osallistuminen ei onnistu, on mahdollisuus osallistua **päivätoimintaan**. Toiminnan tarkoituksena on mm. tukea itsenäisessä elämässä suoriutumista ja edistää osallisuutta. Toiminta vahvistaa arkielämän taitoja ja voi sisältää myös virkistystä ja työtehtäviä.

Työ- ja päivätoimintaa järjestetään kehitysvammalain tai vammaispalvelulain perusteella. Erityishuoltona järjestettyyn työ- ja päivätoimintaan liittyvät matkat ovat asiakkaalle maksuttomia. Vammaispalvelulain mukainen päivätoiminta kuuluu kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin, joten kysymyksessä ei ole määrärahoihin sidottu palvelu.

Hyvä työhaastattelu

Huomioidaan ympäristö kuten häiriötekijät ja melu. Huomioidaan vuorovaikutuksen ja sosiaalisen viestinnän haasteet kuten mahdollinen katsekontaktin puuttuminen tai vastauksen antamisen viiveet. Voisiko osaamisen näyttää muulla tavoin kuin haastattelussa?

Kelan etuudet ja palvelut

Sosiaaliturva tarjoaa perustoimeentulon niissä tilanteissa, joissa henkilö ei pysty siitä itse vastaamaan.

Kelan etuuksia ja palveluita nuorelle elämäntilanteen mukaan ovat mm. :

- Opiskeluun liittyvät tuet ja apuvälineet
- Koulumatkatuki
- Kuntoutukset
- Kuntoutusraha, nuoren kuntoutusraha
- Kuntoutustuki eli määräaikainen työkyvyttömyyseläke
- Osatyökyvyttömyyseläke tai työkyvyttömyyseläke
- Vammaistuki
- Asumistuki
- Työttömyysetuudet
- Toimeentulotuki
- Sairaskulut, taksimatkat ja lääkkeiden erityiskorvaukset
- Matkakustannukset

Asiointi Kelassa

Asiointi tapahtuu pääsääntöisesti verkossa ja joissain tapauksissa hakemus otetaan vastaan puhelimesta. Henkilökohtaista palvelua varten asiakas voi tehdä aikavarauksen asiointiin puhelimesta tai virastossa. Avuksi asiointiin voi ottaa tukihenkilön tai valtuuttaa toisen asioimaan puolestaan.

Kela tekee haetuista etuuksista ja palveluista kirjallisen päätöksen. Mikäli asiakas ei ole tyytyväinen päätökseen, asiassa voi hakea oikaisua muutoksenhakueen mukaisesti.

Lisätietoa: <https://www.kela.fi/>

Jos sairaus tai vamma rajoittaa merkittävästi toimintakykyä ja vaikeuttaa arjen sujumista, voi lääkärinlausunnon perustella hakea esimerkiksi seuraavia kuntoutuksia:

- **Ammatillinen kuntoutus**
- **Vaativa lääkinnällinen kuntoutus**, esimerkiksi erilaiset terapiat, moniammatillinen yksilökuntoutus sekä kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskurssit
- **Neuropsykologinen kuntoutus**
- **Ammatillisena kuntoutuksena myönnettävät apuvälineet**
- **Kuntoutuspsykoterapia**
- **1.4.2021 alkaen OMA VÄYLÄ- neuropsykiatrinen kuntoutus 16-29-vuotiaille**

Nuorille ja nuorille aikuisille suunnattuja kuntoutuksia, joihin ei tarvita lääkärinlausuntoa ovat mm.

- **NUOTTI-valmennus:** henkilökohtaiselta valmentajalta tukea tulevaisuuden suunnitteluun
- **Ammatillinen kuntoutusselvitys:** tukea elämäntilanteen selvittelyyn ja kuntoutuksen suunnitteluun
- **Työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus:** tukea työtehtävän tai opiskelualan valintaan tai työpaikan etsimiseen ja työllistymiseen
- **Koulutuskokeilu:** varmuutta sopivasta ammattialasta, opiskelupaikasta ja opiskelusta

Sosiaalihuolto

Kunta järjestää sosiaalihuoltona sosiaalipalveluita kuten sosiaalityötä, vammaispalveluita, asumispalveluita, liikkumista tukevia palveluita ja kuntouttavaa työtoimintaa. Viranomaisella on velvollisuus ohjata ja neuvoa asiakasta. (SHL 6 §)

Sosiaalipalvelut perustuvat lainsäädäntöön ja jokaisella palvelulla on omat lakiin perustuvat myöntämisperusteet. Palveluiden tarve arvioidaan yksilöllisesti ja päätökset palveluista pitää perustella yksiköllisesti, asiakkaan etu huomioiden.

Normaaliusperiaate

Nuorelle vammaisuuden perusteella järjestettävät erityispalvelut mahdollistavat sen, että nuori voi tehdä samoja asioita kuin muut saman ikäiset vammattomat nuoret tekevät. Näitä ovat mm. nuoren elämään ja itsenäistymiseen liittyvät asiat, omannäköiset valinnat ja yksilöllinen elämä.

Sosiaalityö

Sosiaalityö tukee ja edistää heikommassa asemassa olevien ihmisten hyvinvointia, osallisuutta ja toimintakykyä arkielämässä. Sosiaalihuoltolaki (SHL) on yleislaki, jonka perusteella myönnetään palveluja niitä tarvitseville.

Vammaispalvelut

Vammaispalvelulaki (VPL) ja kehitysvammalaki (KVL) ovat erityislakeja, jotka täydentävät yleisiä sosiaalipalveluja. Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään silloin, kun vammaisen henkilö ei saa hänelle riittäviä ja sopivia palveluja tai tukitoimia sosiaalihuoltolain nojalla. Palveluiden ja tukitoimien tarpeen tulee johtua vammasta tai sairaudesta, josta aiheutuva haitta on pitkäaikainen.

Jos nämä palvelut eivät ole riittäviä, asiakkaalle voidaan myöntää palveluja kehitysvammalakiin perustuvana erityishuoltona. Kehitysvammalain soveltaminen ei edellytä kehitysvammadiagnoosia. Riittää, että henkilön kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt ja että tämä johtuu synnynnäisestä tai kehitysiässä saadusta sairaudesta tai vammasta.

Sosiaalipalveluiden asiakkuuden vaiheet

1) Asian vireille tuleminen

Sosiaalihuollon tarvetta koskeva asia tulee vireille, kun nuori itse tai joku muu hänen asiansa hoitava, esimerkiksi vanhempi tai puoliso, ottaa yhteyttä kunnan sosiaalityöhön tai vammaispalveluihin ja tekee hakemuksen palveluiden tarpeesta sosiaalityöntekijälle. Hakemus tehdään kirjallisesti, ja vain poikkeustapauksessa viranomainen ottaa vastaan suullisen hakemuksen. Asia voi tulla vireille myös viranomaisen aloitteesta, jos hän on saanut tiedon tuen tarpeesta olevasta henkilöstä esimerkiksi toisen viranomaisen ilmoituksella.

Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa hakemuksesta, muilla tavoin vireille tulleiden asioiden käsittelyn aloittamisesta tai kiireellisten sosiaalipalveluiden antamisesta. Asiakkuus päättyy, kun asiakirjoihin merkitään, ettei sosiaalihuollon järjestämiselle ole enää perusteita tai palvelutarpeen arvioinnissa todetaan, ettei sosiaalihuollon tarvetta ole. Asiakkuus päättyy myös, ellei asiakas halua ottaa palveluita vastaan, ellei laissa ole erityissäännöksiä, joiden perusteella voidaan ryhtyä pakottaviin toimenpiteisiin. (SHL 34 ja 35 §)

2) Palvelutarpeen selvittäminen

Viranomaisella on velvollisuus käsitellä vireille tullut asia hallintoasioiden menettelyn mukaisesti. Asiakkaalla on oikeus palvelutarpeen arviointiin. Palvelutarpeen selvittämisen perusteella arvioidaan, onko henkilöllä tuen tarvetta. Arviointi on aloitettava viipymättä ja sen on valmistuttava ilman aiheutonta viivytystä. Vammaispalveluissa arvion on käynnistytävä 7 päivän kuluessa ja lapsen ja vammaisen kohdalla valmistuttava 3 kk:n määräajassa. (SHL 36 ja 37 §, VPL 3a §)

Arvioinnissa hakijan tulee saada selkeä käsitys mahdollisten palveluiden ja tukitoimien vaihtoehdoista. Vammaisen henkilön on voitava käyttää hänelle soveltuvaa viestintä- ja kommunikointikeinoja. Häntä on tarvittaessa tuettava oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa sekä tahdon toteuttamisessa. Tämä on huomioitava mm. esitteiden ja muiden materiaalien laadinnassa.

Arvioinnissa viranhaltijan täytyy kunnioittaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja huomioida asiakkaan yksilölliset tarpeet.

Jos tarvitaan tulkkausta, on sosiaalitoimistolla vastuu sen järjestämisestä.

Jos asiakkuus jatkuu, asiakkaalle nimetään omatyöntekijä, joka on asiakkaan yhteyshenkilö. Omatyöntekijä seuraa tavoitteiden toteutumista ja mahdollisesti auttaa konkreettisesti palveluihin pääsyssä. (SHL 42 §)

3) Asiakas- ja/tai palvelusuunnitelma

Omatyöntekijä tai vastuusosiaalityöntekijä tekee yhdessä asiakkaan kanssa kirjallisen toimintasuunnitelman, johon tuen ja palveluiden tarve kirjataan. Sosiaalityön suunnitelma on nimeltään asiakassuunnitelma. (SHL 39 §)

Henkilölle, jolla on erityisiä vaikeuksia hankkia tai käyttää tarvitsemiaan sosiaali- tai terveyspalveluita, voidaan tehdä yhteistyöllisesti eri palveluita kokoava suunnitelma. (SHL 41 §)

Vammaisen henkilön tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien suunnitelma on nimeltään palvelusuunnitelma. Se sisältää vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia sekä vammaisuuden perusteella järjestettäviä sosiaali- ja terveyspalveluita ja tukitoimia. (VPL 3a §)

Asiakas ei voi määrätä, miten hänen palvelunsa järjestetään, mutta hänen mielipiteensä tulee huomioida päätöksenteossa.

4) Palveluiden hakeminen

Suunnitelma ei oikeuta saamaan siinä määritettyjä palveluita ja tukitoimia, vaan asiakkaan on haettava ne jokainen erikseen. Hakemuksen jälkeen viranomaisen täytyy ratkaista asia eli tehdä päätös.

Kun asiakas hakee vammaispalveluita, arvioi viranomainen vaikeavammaisuutta aina erikseen suhteessa haettavaan palveluun sekä hakijan välttämätöntä tarvetta kyseiseen palveluun nähdessä. Määrärahasidonnaisessa palvelussa käytettävissä olevien määrärahojen ja niiden suuntaamisperiaatteet vaikuttavat päätöksentekoon.

5) Kirjallinen päätös

Asiakkaan tulee aina saada päätös kirjallisesti. Päätöksen tulee olla selkeästi tehty ja perusteltu. Päätökset on tehtävä ilman aiheutonta viivytystä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa hakemuksesta. (SHL 45 §)

Ratkaisuvalmiit päätökset tulee tehdä välittömästi, niitä ei saa viivyttää. Jos päätös on määräaikainen, tulee uudet päätökset tehdä siten, ettei palveluiden käyttämiseen tule katkoksia, mikäli palvelun tarve jatkuu. Päätökseen on liitettävä muutoksenhakuohjeet eli tieto siitä, miten muutoksenhaku tehdään, missä ajassa se täytyy tehdä ja mille taholle asiakirjat liitteineen toimitetaan.

6) Palvelun järjestäminen

Sosiaalihuollon järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen. Kunnan omat yksiköt tuottavat julkisia sosiaalipalveluja ja järjestävät niitä ostamalla palvelut yksityisiltä palveluntuottajilta, joko järjestöiltä, säätiöiltä tai yrityksiltä.

Osa kunnista myöntää asiakkailleen palveluseteleitä palveluiden ostamiseen yksityisiltä palveluntuottajilta. Tällöin yksityisen sosiaalihuollon toteuttaja ja asiakas tekevät kirjalliseen sopimuksen palvelusta.

Tehty suunnitelma päivitetään sovitusti tai palvelutarpeen muuttuessa. Asiakkaalla on oikeus tallentaa asiakas- tai muu tapaaminen, jossa hän on itse mukana. Tapaamiseen voi aina ottaa mukaan myös tukihenkilön tukemaan ja avustamaan asioinnissa.

Muutoksen haku

Kielteiseen päätökseen voi hakea muutosta päätöksessä kerrotulla tavalla. Aivan ensimmäiseksi hakija voi heti päätöksenteon jälkeen keskustella asiasta päätöksen tehneen viranomaisen kanssa ja pyytää häntä itse oikaisemaan päätöksensä. Mikäli tämä ei muuta päätöstä, on tehtävä oikaisuvaatimus määräajassa ohjeiden mukaan joko kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle lautakunnalle tai aluehallintovirastolle. Oikaisuvaatimuksesta saatavan päätöksen jälkeen on mahdollisuus valittaa hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden päätöksen jälkeen voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos saa valitusluvan. (SHL 50 §, 51 §, 53 §)

Saamaansa kohteluun tai asiansa käsittelyyn tyytymättömän asiakas voi tehdä muistutuksen toimintayksikön vastuuhenkilölle tai kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Mahdollisuus on myös tehdä kantelu valvovalle viranomaiselle alueen aluehallintovirastoon tai sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirastoon Valviraan.

<https://avi.fi/asioi/henkiloasiakas/valvonta-ja-kantelut/sosiaali-ja-terveyspalvelut>

Sosiaaliasiamies auttaa asiakasta muutoksenhakuun, muistutukseen ja kanteluun liittyvissä kysymyksissä.

Sosiaalipalvelut

Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on muun muassa vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta sekä turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut. Jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalihuollon saamiseen, on sovellettava niitä säännöksiä, jotka toteuttavat parhaiten asiakkaan etua. Suuri osa sosiaalipalveluista on määrärahasidonnaisia ja harkinnanvaraisia.

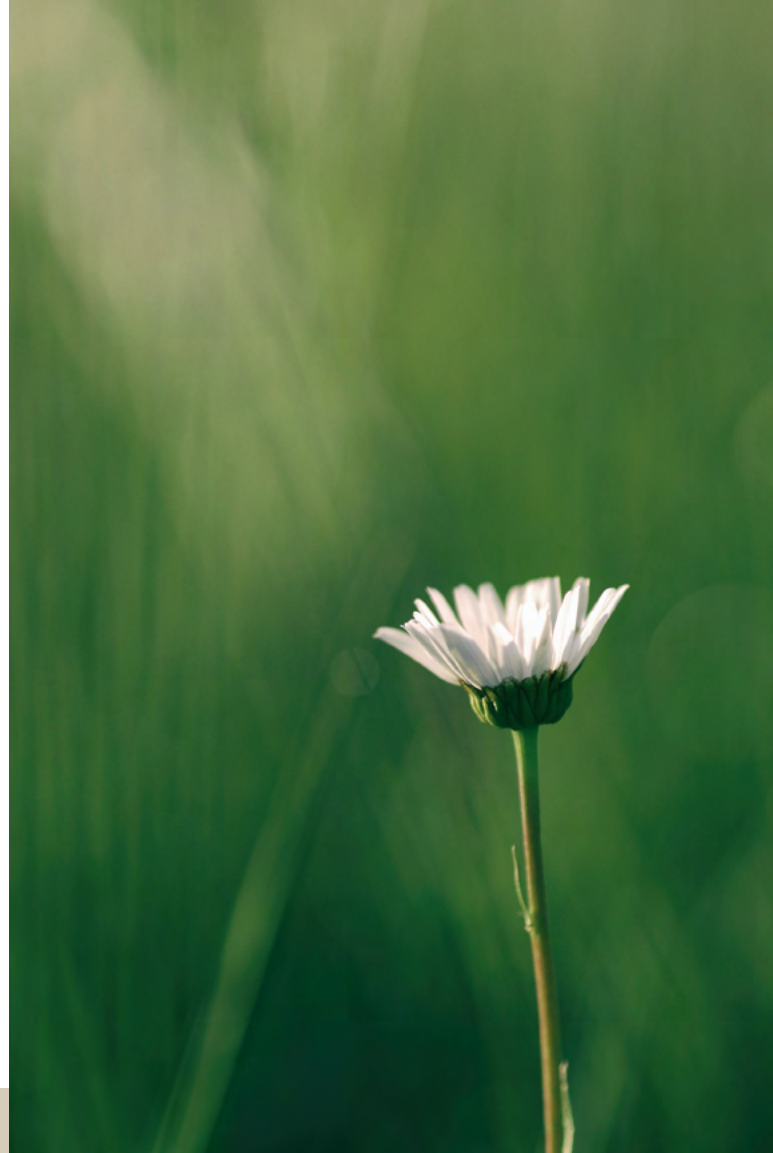
Vammaispalvelulain erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat palvelut

Vammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus saada erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat palvelut. Kunnan on järjestettävä ne taloudellisesta tilanteestaan riippumatta.

Esimerkiksi: kuljetuspalvelut, palveluasuminen, henkilökohtainen apu, päivätoiminta, asunnon muutostyöt, asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet.

Vammaispalvelulain määrärahasidonnaiset palvelut

Kunta järjestää määrärahasidonnaisia palveluja ja tukitoimia varattujen määrärahojen puitteissa

harkinnanvaraisena, kunnassa esiintyvän tarpeen mukaisessa laajuudessa. Määrärahoja suunnataan kaikkein eniten niitä tarvitseville. Tämä täytyy tapahtua ilman syrjintää sekä jokaisen yksilöllinen palvelutarve tulee arvioida. Päätökset tulee perustella ja yksilöllinen tarve selvittää.

Esimerkiksi: kuntoutusohjaus, sopeutumisvalmennus, korvaus päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavista välineistä, koneista ja laitteista, korvaus ylimääräisistä vaatekustannuksista, erityisravintokustannukset, muut vammaispalvelulain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeelliset palvelut ja tukitoimet.

Kehitysvammalain mukaiset palvelut

Kehitysvammalain mukaisista palveluista vastaa kunnan sosiaalitoimi ja/tai erityishuoltoapiiri. Asiakkaalle laaditaan erityishuolto-ohjelma (eho), joka on samalla päätös. Erityishuolto-ohjelmaan merkityillä palveluilla on subjektiivisen oikeuden asema, eli kunnan on järjestettävä ne siitä riippumatta, onko se varannut niihin riittävästi määrärahoja.

Esimerkiksi: tarpeellinen ohjaus, kuntoutus, toiminnallinen valmennus, työtoiminnan ja asumisen järjestäminen, henkilökohtaisten apuneuvojen ja -välineiden järjestäminen, yksilöllinen hoito ja huolenpito.

Tärkeitä lainmukaisia tukipalveluita autismikirjon henkilölle

HENKILÖKOHTAINEN APU

Vammaispalvelulaki 8 c-d §

Henkilökohtainen apu auttaa vaikeavammaista ihmistä itsenäisen ja omannäköisen elämän toteuttamisessa.

- Välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella: päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.
- Oltava voimavaroja eli kykyä määritellä avun sisältö ja toteutustapa.
- Sille, joka tarvitsee pitkäaikaisen ja pysyvän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua.
- Järjestettävä siinä laajuudessa kuin vaikeavammainen henkilö sitä välttämättä tarvitsee.
- On vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta.
- Henkilökohtaista apua voidaan järjestää työnantajamallilla, ostopalveluna tai palvelusetelillä.
- Avustajana ei voi toimia omainen tai muu läheinen henkilö kuin poikkeuksellisesti.
- Henkilökohtaisen avustajan avustamana asiakas voi mennä esimerkiksi asioimaan virastossa, käydä elokuvissa tai laittaa ruokaa asiakkaan kotona. Avustaja voi lähteä mukaan myös harrastusmatkalle jonne henkilö ei ilman avustajaa voisi vammattomien ystäviensä kanssa lähteä.

OMAISHOITO

Omaishoitolaki 3 §

Jos vammaisen henkilön hoito ja huolenpito on järjestetty kotiloissa omaisentaimuun hoidettavalle läheisen henkilön avulla, hoitaja voi olla oikeutettu omaishoidon tukeen. Omaishoito voi tapahtua hoidettavan omassa kodissa tai hoitajan kotona. Omaishoidontuki ei estä henkilökohtaisen avun saamista.

KULJETUSPALVELU

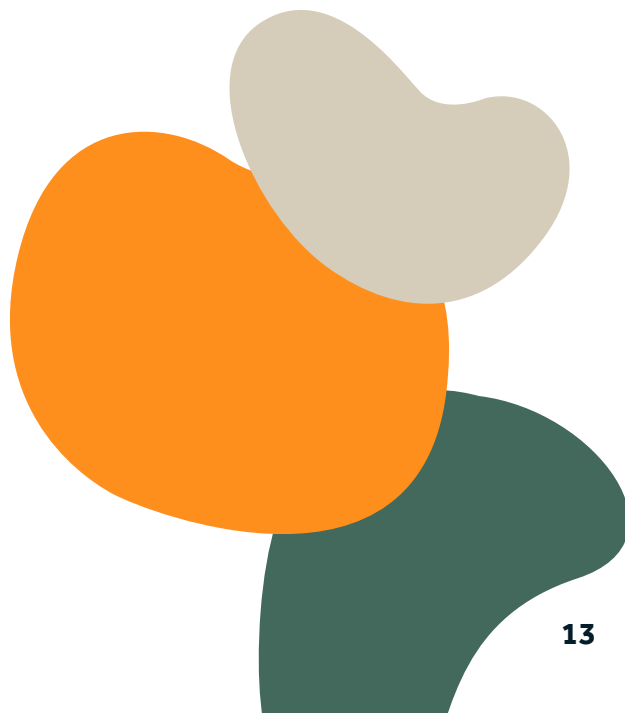
Vammaispalvelulaki 8 §

Vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalveluja järjestetään henkilölle, jolla on vammansa tai sairautensa johdosta erityisiä vaikeuksia liikkumisessa. Ensisijaisesti liikkuminen järjestetään julkisen joukkoliikenteen avulla, ellei se ole kohtuuttoman vaikeaa. Kehitysvammalain perusteella voidaan järjestää kuljetuspalveluita erityis-huollon matkoihin.

Päätöstä tehdessä arvioidaan hakemuskohtaisesti, onko hakija liikkumisen suhteen vaikeavammainen henkilö.

Palvelu on välttämätön tavanomaisen elämän toiminnoita selviytymiseksi

- Kokonaisarvio mm. minne liikutaan ja mikä on tosiasiallinen kyky sinne liikkua.
- Kuljetuspalvelun saaminen ei välttämättä edellytä ruumiillista vammaa tai sairautta, vaan liikkumisvaikeudet voivat johtua myös psyykkisistä vaikeuksista kuten hahmotushäiriö, käytösongelma, pelkotilat jne.
- Välttämättömät työ- ja opiskelumatkat
- Vähintään 18 yhden suuntaista asiointi- ja vapaa-ajanmatkaa kuukaudessa
- Julkisen liikenteen maksua vastaava maksu tai muu kohtuullinen maksu
- Saattajapalvelu. On maksuton, mikäli vammainen henkilö tarvitsee apua matkallaan.

Terveydenhuolto

Terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvät palvelut järjestetään terveydenhuollon yksiköissä. Autismikirjon henkilöllä ei välttämättä ole aikuisena pysyvää hoitokontaktia, vaan esimerkiksi tarvittavat lääke-rintodistukset ja kuntoutussuunnitelmat saa perusterveydenhuollosta terveystakeskuksesta.

Autismin piirteet saattavat peittää alleen fysiologisia oireita ja vaikeuttaa niiden tunnistamista. Autismikirjon henkilön tulee päästä tarvittaessa erityissairaanhoidon piiriin. Tässä voi olla haasteita mm. kommunikoinnin vaikeuksien takia. Lääkärin vastaanotolle voi ottaa mukaan tukihenkilön helpottamaan asiointia.

Suun terveys on autismikirjon henkilöllä usein heikempi kuin saman ikäisellä keskimäärin johtuen mm. aistiherkkyksistä ja taipumuksesta ahdistuneisuuteen. Vastaanotolla on mahdollisuus pyytää toimenpiteiden tekemistä nukutuksessa, mikäli esim. voimakkaat pelkotilat tai aistiyliherkyydet estävät hoitoa.

Hoitopäätöksiin ei voi hakea muutosta. Toimintaan tyytymätön voi tehdä toiminnasta muistutuksen tai kantelun. Apua tähän antaa potilasasiamies.

Muut palvelut

Autismi- ja aistiherkkyystietoisuuden lisääntyessä yritykset ja julkiset palvelut kiinnittävät enemmän huomiota aistiystävälliseen ympäristöön.

Liikuntapaikat

Joissain kunnissa on liikuntapaikkojen, kuten uimahallien ja liikuntahallien ja kuntosalien käyttö, ilmaista esimerkiksi vammaistuen saajille. Myös aukioloaikoja on saatettu porrastaa siten, että olisi mahdollisuus päästä liikkumaan rauhalliseen ajankohtaan.

Kaupat ja ravintolat

Kaupat ja kauppakeskukset saattavat tarjota hiljaisia tunteja ilman radio- ja kuulutusääniä, samoin kuin aukioloa asioida normaalien aukioloaikojen ulkopuolella.

Juna ja muut kulkuvälineet

EU:n vammaiskortti A- merkinnällä oikeuttaa maksuttomaan saattajalippuun VR:n kauko- ja lähijunissa.

Laivaterminaalissa sekä linja-auto-, lento- ja juna-ase-milla on saatavissa maksutonta avustajapalvelua, kun näitä pyytää hyvissä ajoin etukäteen.

Liikkumisesteisen pysäköintitunnus

Liikkumisesteisen pysäköintitunnuksen myöntämisen edellytyksistä päättää lääkäri. Jos henkilöllä on pysyvä haitta, pysäköintitunnus myönnetään 10 vuodeksi.

Lisätietoja: <https://www.traficom.fi/>

Verotus

Veronmaksukyvyn alentumisvähennys perustuu erityiseen syyhyn

Veronmaksukyvyn alentumisvähennyksen voi saada harkinnanvaraisesti esimerkiksi sairauden, työttömyyden tai elatusvelvollisuuden perusteella.

Kotipalvelujen ja niiden tukipalvelujen myynnit voivat olla sosiaalihuoltopalveluina arvonnalisäverottomia

Kotipalveluilla tarkoitetaan esimerkiksi asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen sekä muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvia toimia tai niissä avustamista.

Kotipalvelujen tukipalveluilla tarkoitetaan esimerkiksi ateria-, vaatehuolto-, siivous-, kylvytys-, ja saattajapalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja.

Asiakas voi esimerkiksi ostaa kunnan järjestämän kotipalvelun lisäksi palveluita itse. Nämä ovat arvonnalisäverottomia silloin, kun tarvittavat suunnitelmat ja sopimukset on tehty. Tuottajaksi rekisteröitynyt palveluntuottaja voi tehdä sopimuksen suoraan asiakkaan kanssa. Sopimus palvelujen tuottamisesta sosiaalihuoltopalveluina tehdään kirjallisesti ja arvonnalisäverottomuus toteutuu vain, kun palveluntuottaja tekee palvelu- tai muun vastaavan suunnitelman yhdessä asiakkaan kanssa.

Autoverot

Vammaiselle henkilölle voidaan myöntää palautusta tai huojennusta auton hintaan sisältyvästä autoverosta sekä vapautus ajoneuvoverosta tietyin kriteerein. Vapautusta ajoneuvon perusverosta voi hakea pysäköintitunnuksen haun yhteydessä.

Lisätietoja: <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/>

Apua saa järjestöiltä, autismiyhdistyksiltä ja vertaisilta. Viranomaisella on virkansa puolesta velvollisuus kertoa, mihin tukeen asiakas on oikeutettu ja kuinka sitä haetaan.

Lait ja linkit:

- Asiakasmaksulaki (laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734) ja -asetus (9.10.1992/912)
- Hallintolaki (6.6.2003/434)
- Holhoustoimilaki (laki holhoustoimesta 1.4.1999/442)
- Kehitysvammalaki (laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519) ja -asetus (23.12.1977/988)
- Potilaslaki (laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785)
- Laki omaishoidon tuesta (2.12.2005/937)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (11.8.2017/531)
- Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301)
- Sosiaalihuollon asiakaslaki (laki sosiaali- huollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812)

- Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
- Terveystieteidenhuoltolaki (30.12.2010/1326)
- Vammaispalvelulaki (laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380) ja -asetus (18.9.1987/759)
- Yhdenvertaisuuslaki (30.12.2014/1325)

Kansainväliset sopimukset:

- Euroopan ihmisoikeussopimus
- YK:n vammaissopimus
- www.autismiliitto.fi
- www.naenepsy.fi
- www.paut.fi
- www.asy.fi